

ENGBERT VAN MANNHEIM.

Verhaal uit de laatste levensdagen van Graaf Willem II van Holland.

DOOR

H. ALKEMA.

(Vervolg van blz. 585).

HOOFDSTUK XXV.

DAT MINDER AANGENAME ONTMOETINGEN
VAN DEN ONBEKENDE BEVAT.

Toen Engbert van Mannheim, nadat hij Alewijn verlaten had, ongeveer tien minuten in westelijke richting over 't ijs voortgegaan was, bereikte hij een eiland. Hij week schuins in zuidelijke richting af, om 't struikgewas te ontwijken dat er groeide, toen hij plotseling eenig geritsel vernam in de doode takken. Hij zou zich omwenden om naar de oorzaak van dit geluid te zien, maar nog voor hij stil kon staan, voelde hij zich reeds door een paar stevige vuisten van achteren aangegrepen en werd hem tegelijk een samengerolde doek in den mond geduwd. Twee kerels bogen zich over hem heen.

„De papieren, Evert!” zei de man, die hem van achteren nog altijd vasthield, snel. „Doorzoek zijn kleeren; ik zal zijn armen vasthouden.”

De aanvaller, die met den naam Evert was aangesproken, begon Engberts mantel los te haken en te doorzoeken. Dit laatste gelukte echter niet dadelijk, want de aangevallene was intusschen tot zich zelf gekomen en wendde wanhopige pogingen aan om los te komen.

„Smijt hem voorover, Seerp!” riep Evert. „De schelm trapt als een oude knol!”

„Je moeite zal je weinig baten, manneke,” zei Seerp. „Opgepast, daar lig je, en als je nu nog een lid van je vinger durft verroeren, zullen je schouderbladen kennis maken met mijn kolf.”

„Ik ben al klaar,” zei Evert.

„Heb je nauwkeurig gezocht? De fielt heeft meer dan één zak in zijn wollen lap,” riep Seerp.

„Er is niet meer,” was 't antwoord. „Sta op, schelm! we zullen je op een paard zetten, maar wee, als je tracht te ontkomen.”

De beide aanvallers namen Engbert nu tusschen zich in en liepen zoo een honderd schreden het boschje in. Daar stonden twee paarden. De gevangene werd genoodzaakt op te stijgen, Seerp zette zich achter hem en Evert beklom 't andere paard.

„Als je belooft rustig te zitten”, snauwde Seerp hem toe, „zullen we je armen en beenen los laten hangen, zoo niet, dan binden we je met de beenen om den hals van 't paard en laten je zoo rondslingeren.”

De gevangene scheen de houding, door Seerp bedoeld, niet verkieslijk te

achten. Hij hield zich rustig en nu ging het voort in wilden galop.

Nadat de ruiters zoo een half uur hadden doorgereden, stonden ze plotseling voor een kamp. In 't maanlicht kon men duidelijk zien, dat er een groot aantal tenten in 't rond geplaatst waren. In 't midden verrees een soort van houten gebouwtje, dat in der haast uit ruwe planken scheen te zijn opgetimmerd. Voor dit gebouw stond een lange staak waaraan van boven een groote vlag in breede plooiën uitwapperde. Een wapenknecht hield beneden de wacht en scheen uit een lichte sluimer op te schrikken, toen de beide paarden vlak voor de tent stilhielden.

„Stijg af!” commandeerde Seerp den gevangene, terwijl hij en zijn makker van 't paard sprongen.

Op dit oogenblik trad uit den schaduwkant een man te voorschijn.

„Hebt ge hem, Seerp Gerbens?” vroeg hij.

„Geknipt, heer Hugo,” was 't antwoord. „Hij liep ons, als 't ware in de armen.”

„Goed zoo, de Koning wacht. Waar zijn de papieren.”

„Hier zijn ze, Heer,” antwoordde Evert, terwijl hij heer Hugo van Egmond een bundeltje overreikte.

„Aha, flink opgepast. Daar heb je al vast wat vooruit. Blijft beiden voor de tent wachten. 't Kan zijn, dat de Koning je nog gebruiken wil. En nu, jij schelm, vooruit!”

Bij deze woorden greep Egmond den gevangene, die door Seerp vastgehouden en van zijn prop bevrijd was, bij den schouder en duwde hem 't houten gebouwtje binnen.

Daar zat Willem II, in een wijden, met bont gevoerden mantel gehuld bij een knappend vuur. Een paar helder brandende lampen hingen van het dak naar beneden. Toen heer Hugo met

den gevangene binnenkwam, zag de Koning een oogenblik naar den ingang en de ridder stond even ontzet, want er lichtte een gloed uit Willems oogen, dien hij daarin nog nooit had opgemerkt. Hij herstelde zich echter spoedig en sprak kort maar beleefd, terwijl hij Engbert voortleidde naar 't midden van de tent: „Hier is de man, dien uw Hoogheid wenschte te ondervragen.”

De gevangene liet zich gewillig meevoeren. Hij stond nu voor Willems zetel met gebogen hoofd, en hangende schouders. Zijn beenen trilden en zijn gelaat, anders zeer regelmatig gevormd, stond aaklig verwrongen. 't Angstzweet parelde hem langs 't voorhoofd.

De Koning had zijn zelfbeheersching naar 't scheen terug gekregen. Hij zag een oogenblik naar den gevangene en keek toen heel gewoon zijn boezemvriend aan. Daarop vroeg hij: Is deze nietige lafaard de man, die de West-Friezen den hoofdman bezorgde, welke hen tot een zoo geduchten vijand gemaakt heeft?

Heer Hugo knikte.

„Hij is dus ook dezelfde, die hun den raad gaf om de Jonkvrouw van Mechelen te ontvoeren en die hen in de uitvoering van hun plan geholpen heeft; die briefwisseling houdt met sommige edelen aan ons hof en die den Bisschop als zijn kwaden engel heeft aangepord om ons op allerlei wijze te honen! Dezelfde, die wist te bewerken, dat Hendrik reeds in vredes-tijd benden deed werven om ons te bekampen.”

„'t Is dezelfde, heer Koning”, antwoordde Egmond met een buiging. „We hebben sedert veertien dagen zijn gangen doen nagaan. Zooeven is hij in de val geloopen. Ik herken hem zeer goed. Hij was te Breukelen samen met de gezanten van de West-Friezen,

waar hij in naam van Hendrik, een verbond met hen sloot."

"Ik kon niet anders," stamelde de gevangene, „de Bisschop had mij in zijn macht."

Willem barstte in een luiden schaterlach uit. Er was iets onaangenaams in dien lach. Hij klonk schrill en brak kort af. Was 't toorn? Was het een nawerking van sombere gedachten?

"Voorwaar!" riep de Koning uit, „de vos verliest wel zijn haren, maar zijn listen niet. Zeg . . . de Bisschop had je zeker een hoeve beloofd met de manse als je de onderhandeling met onze doodvijanden tot een goed einde bracht? Zóó had de Bisschop den geldwolf in zijn macht! Neen, Engbert van Mannheim, ge bedriegt ons niet meer," ging hij schijnbaar kalm voort. Door inwendige ontroering bleef zijn stem echter heesch. „Eens was er een tijd, toen we hem ons volle vertrouwen schonken Hugo. Twee jaren na onze kroning bezat hij 't nog, maar sedert verliet hij ons. Gij hebt hem in die dagen niet gekend." Weer lichtte een oogenblik die vreemde gloed in Willems oogen. „De aartsbisschop van Trier had hem ons aanbevolen als een wijs man, in staatszaken doorkneed, bij onderhandelingen onbetaalbaar. Wij zelfs droegen hem vaak, na afloop van de raadsvergadering, een geheime zending op en lichtten hem voortdurend in over onze heimelijke plannen. Zeg eens, Engbert van Mannheim, weet gij, wie reeds spoedig die kennis tegen ons gebruikt heeft? Weet gij, wie reeds in 't eerste jaar onze geheime gedachten heeft overgebriefd aan Koenraad van Zwaben?"

Een koude rilling gleed den gevangene door de leden. De toon van Willems stem verried een gevaarlijke gemoedsstemming voor hem, die ze opgewekt had.

„De vertrouwde van twee koningen,

ha, ha!" lachte Willem zenuwachtig, terwijl hij dichter bij de tafel schikte, de volle kin met de rechterhand omvatte, en den gevangene doordringend aankeek. „Het goud der Hohenstaufen en van Holland had denzelfden klank. Spreek, ellendige! Heb je, als een vuige Judas, je heer verraden, ja of neen! Verkoopen kon je hem niet, maar heb je hem ook verraden?"

Willems regelmatige gelaatstrekken waren gezwollen, de aderen van voorhoofd en slapen stonden gespannen. Zijn gelaat leek, bij 't flikkerende haardvuur, geheel verwrongen.

Heer Hugo liep op hem toe. „Mijn koning," sprak hij.

„Laat mij, Hugo," ging Willem kalm voort. „Deze verrader leefde van ons goud, maar met een hart vol wangunst. 't Waren echter niet in de eerste plaats onze schatten, die hij begeerde. Neen, hij was afgunstig op ons verstand en doorzicht. Hij kon 't ons niet vergeven, dat wij, zoo jong, reeds in staat bleken te zijn om maatregelen te bedenken en te doen uitvoeren, die hij niet bedacht had. Hij hield zich voortdurend bezig zijn eigen gaven met de onze te vergelijken. Een verregaande ijverzucht verteerde hem tengevolge daarvan, en deed er hem vermaak in scheppen, ons, waar hij kon, schaakmat te zetten. Zoo werd hij onze vijand. Zoo kwam hij er eindelijk toe ons met een doodelijken haat te haten, en openlijk en in 't verborgen als onze belager op te treden. Laat de mannen binnenkomen, die hem gevangen hebben."

Heer Hugo liep naar den ingang en bracht de beide ruiters binnen. Willem beantwoordde de vrij linksche buiging, waarmee ze hem begroetten dezen keer niet, maar vroeg onmiddellijk: „Wat deed deze man in 't kamp van de West-Friezen?"

„Hij heeft met Alewijn den Fries gesproken, heer Koning,” antwoordde Seerp. „We hebben niet alles kunnen afuisteren, wat ze zeiden, maar dit weten we, dat hij getracht heeft den Frieschen aanvoerder over te halen om uw Hoogheid te dooden als u hem in handen viel.”

„En wat zei de wilde aanvoerder?”

„Voor zoover wij konden hooren, wierp hij dit denkbeeld verre van zich. Hij stelde zich echter voor uw Hoogheid gevangen te nemen.”

„Voorwaar een goed denkbeeld,” zei Willem, in een gullen lach uitbarstend. Dit voornemen van den Fries scheen hem opeens in een goeden luim te brengen. „Hij zou ons daar een leelijke kool kunnen stoven,” ging de Koning voort. „Maar hoe is die Fries zoo in eens veranderd? Als wij ons wel herinneren, was hij 't toch, die ons te Utrecht met den steen wierp?”

„Juist, heer Koning,” hervatte Seerp, „over die bekeering twistten hij en deze verrader. Deze man achtte het juist gruwelijk, dat Alewijn zich bekeerd had. Hij zei 't paste een christen om haat en wraak aan te kweken bij zich zelf en bij anderen.”

„Juist zoo, jawel,” zei Willem grinnekend. „Hm, dat soort van plichtsgevoel treft men wel eens vaker aan onder de hooge geestelijken.” Daarop keerde hij zich ernstig tot den gevangene, en sprak: „Je hebt dus majestiteitsschennis en hoogverraad gepleegd, door een oproerling aan te zetten tot koningsmoord. Op deze misdaden staat de straf van het vierendeelen.”

„Genade!” jammerde Engbert van Mannheim, terwijl hij zich voorover op den grond wierp.

„Is dat 't eenige woord, dat je op dit oogenblik weet uit te spreken!” zei Willem heftig en op minachtenden toon. „Heb je niets tot je verontschul-

diging in te brengen. Antwoord me: wat heeft je bewogen tot die vervloekte ijverzucht, die de aanleiding was tot het plegen van zulk een gruwelijk verraad?”

HOOFDSTUK XXVI.

WAARIN WILLEM II ZIJN LAATSTE BEVELEN GEEFT.

De ongelukkige antwoordde niet. Hij kroop thans voor 's Konings voeten heen en weêr en kermde maar al door: „Genade, heer Koning, genade!”

„Kun je 't je denken, Heer Hugo, wat eigenlijk de oorzaak, de grond tot zoo groote ijverzucht geweest is?” vroeg Willem, zich tot Egmond wendend. „Ik verzeker je, dat wij hem niets misdaan hadden, want wij hadden hem, noch iemand van zijn geslacht ooit hooren noemen.”

„'t Was nijd, uw Hoogheid,” antwoordde heer Hugo. „Maar me dunkt, we behoeven niet langer te spreken. Er zijn gemakkelijk vier paarden bij elkaar te krijgen. Deze schelm heeft zijn straf dubbel en dwars verdiend.”

De ongelukkige slaakte bij 't hooren van deze woorden, een rauwen kreet, en begon luid te roepen: „O, Willem van Holland is groot, groot, groot!” Hij was half krankzinnig van angst en maakte de wonderlijkste buigingen en kronkelingen voor Willems voeten.

„Neen, Hugo,” zei de Koning, thans op vasten, kalmen toon, terwijl hij de oogen op zijn voormaligen dienaar gevestigd hield, „dát was de grond van zijn ijverzucht niet. Neen, de voornaamste grond van zijn verraderlijke streken lag veel dieper en was zeer merkwaardig. Wij en hij stemden van den beginne af aan zeer sterk overeen in de meeste gaven en talenten, ja zelfs in de wijze,

waarop wij ze gebruikten. 't Was onze gelijkheid van aanleg bij verschil van karakter. Hij miste de heerlijke gave van ridderlijkheid. Hij miste 't talent om zich met hart en ziel, zonder bij-oogmerk, te geven aan de zaak, die hij diende. Hij kon nimmer zich zelf verliezen. 't Was hem onmogelijk zich te geven aan onze zaak en zich te buigen onder ons oppergezag. En om zich vrij te houden van den invloed, dien wij daardoor op hem uitoefenden, gebruikte hij zijn machtigen aanleg voor de staatkunde in dienst van zijn aangeboren valsheid, waardoor hij een meester werd in 't intrigeeren. Deze kunsten eenmaal tegen ons in 't werk gesteld, voerden hem hoe langer hoe verder. Zoo kwam hij er toe, voor hij 't wellicht zelf wilde, en zoo 't heette, in 't belang van zijn nieuwe vrienden, om ons uit den weg te willen ruimen. Hij achtte zich onzen gelijke, en wij waren ook werkelijk in de meeste opzichten gelijk hij. Daarom moesten wij verdwijnen volgens zijn oordeel. Wij hebben van onzen kant met 't zelfde verlangen ten opzichte van hem te kampen gehad. Maar zijn goddeloos karakter, door het toegeven aan, en het kweken van zijn booze hartstochten tot 't toppunt van boosheid bedorven, heeft hem tot een duivel gemaakt, terwijl wij, door Gods genade, onze persoonlijke wraakzucht hebben overwonnen en dezen man 't kwaad dat hij ons heeft gedaan thans vergeven."

"Hoe," sprak Hugo, die op Willems redeneering niet voldoende gelet had, maar de laatste uitdrukking des te beter begreep, „hoe, zal deze schelm niet terechtgesteld worden?"

"Nee," antwoordde Willem, „wij schenken hem 't leven. We willen hem echter voortaan onschadelijk houden en staan hem een proeftijd toe. Als hij dien goed dóórmaakt, nemen we hem

opnieuw in onzen Raad. En wacht eens, Hugo, daar schiet ons iets te binnen. Was hij 't niet, die de dreigende profetie uitsprak, toen we in den tuin van den Bisschop wandelden? Dan is hij niet alleen op de hoogte met de plannen van den Bisschop, maar dan hebben we ook al de draden in handen van de samenzwering aan ons hof."

"De fielt had een bundel papieren bij zich," zei Hugo, niet weinig ontsticht over 't voor hem wondere gedrag van den vorst. „Wellicht zal uw Hoogheid daardoor met de zaak op de hoogte kunnen komen."

"Thans niet, Hugo. Hoor eens: God en St. George waren met ons, toen we dezen man gevangen namen. Breng hem en zijn papieren naar den Torenburcht. Daar hopen we hem, over een paar dagen, voor ons te doen verschijnen. En nu, mijn Hugo, geef bevel dat men zich gereed houde, en zorg tegelijk, dat mijn hengst geharnast wordt. Kom echter spoedig terug. Wij zullen elkander in 't harnas gespen."

"Uw Hoogheid vergun mij op te merken, dat 't wellicht beter is 't paard zonder harnas te berijden. De..."

"Gekheid, Egmond. De West-Friezen werpen hun halve pieken zeer handig en juist. Ze zouden onzen edelen Leo doorboren, en wij zouden hulpeloos staan te midden van die drommen dorpers. Nee, mijn waarde, één geharnast ruiter is, te midden van dit voetvolk onverwinbaar, één ridder te voet zou tusschen die bewegelijke benden verloren zijn. Ga nu, maar zeg, is er verder geen bericht van Brederode?"

"De laatste tijding is Uw Hoogheid gemeld: de stroopers weken steeds en lieten de sterkten in onze handen."

"Dus niets van de Jonkvrouw van Mechelen?"

"Niets, Uw Hoogheid."

Willem wenkte tot afscheid en Eg-

mond vertrok met Seerp en Evert, die den gevangene tusschen zich in deden gaan.

Nauwelijks was 't geluid van hun voetstappen op den bevroren grond tusschen 't geroezemoes van wapengekletter en trompetgeklank verloren gegaan of er ontstond opnieuw gerucht aan den ingang van de tent. De Koning, die in zenuwachtig opgewonden stemming voor 't vuur heen en weer liep, bleef staan en wendde 't gelaat naar de deur. Bernulf kwam binnen.

„Wat nu?” vroeg Willem.

„Er is een bode uit Nijmegen, heer Koning”, zei de page.

„Aha, berichten van onze gemalin,” zei Willem vroolijk. „Laat hem binnenkomen.”

De bode scheen die woorden te hebben gehoord. Hij trad althans achter Bernulf langs in 't vertrek. Hij was een zwaar gewapend en geharnast ruiter. Zijn kuras verhinderde hem echter niet een diepe buiging te maken voor den vorst, terwijl hij dezen een verzegeld pakket overhandigde.

„'t Zegel van Holland”, zei Willem, naar een van de lampen gaande. „'t Is zooals ik gedacht heb.” Hij verbrak 't zegel.

„Hm”, zei hij, „je kunt gaan, vriend. Bernulf zorg voor hem. Zóó, zóó,” ging hij voort, „een pauselijke brêve ingesloten. Wacht eens Bernulf, laat vader Gozewijn komen om mij dit Latijn te verdietschen.”

Twee minuten later kwam de hofkapelaan binnen en achter hem Hugo van Egmond.

„Zie eens, vader,” zei de Koning, „wat we daar ontvangen. Meld ons slechts den korten inhoud van die brêve. We zullen er van avond meer op ons gemak op broeden.”

De kapelaan nam de brêve eerbiedig aan, ging er mee naar de andere lamp

en bleef een poos aandachtig 't geschrevene doorloopen. Toen hief hij 't hoofd op, en zei:

„De Heilige Vader meldt uw Hoogheid, dat haar zaken aan den Bovenrijn en in Italië zeer naar wensch vorderen. Hij verklaart zich bereid uw Hoogheid zoo spoedig mogelijk te kronen en noodigt haar uit om met Paschen te Rome te komen.”

„Wij hopen daar te verschijnen met Gods hulp”, zei Willem, zich tot zijn boezemvriend wendend. „Maar,” ging hij voort, „wat zie je somber. Is er iets gebeurd?”

„Niets anders, uw Hoogheid, dan dat er onder de Zeeuwsche benden oproer dreigt. Ze weigeren uit te trekken en zeggen, dat de zee nog nimmer sterk genoeg geweest is, om een leger te kunnen dragen.”

„Ze liegen!” riep de koning heftig. „Maar we zullen ze vinden, de lafaards. We kunnen met onze eigene en de Deutsche troepen hen desnoods nog verpletteren, voor we de West-Friezen te lijf gaan.”

„Ik vrees dat ook de andere manschappen reeds aangestoken zijn. Ik hoorde, dat ze mopperen en weet, dat ze denken als de Zeeuwen.”

„Nu, gedachten zijn tolvrij. Als er anders niets is.”

„Zoo even kwam er een knaap, die meldde, dat er zich een troep West-Friezen tusschen ons en Brederode bevindt. Als dat waar is, zou 't zaak wezen, deze bende eerst te verslaan.”

„Malligheid, Hugo,” zei de Koning. „Geloof maar, dat 't een loos gerucht is.”

„Maar 't wegblijven van boden dan, heer Koning.”

„Bredero en Van Lijnden hebben geen tijd om boden te zenden vanwege den snellen marsch, evenmin als wij dien straks zullen hebben. Maar hoe nu. Geef je den moed verloren?”

„Den moed heb ik nog nooit verloren,” antwoordde heer Hugo, „maar ik zou 't toch een bewijs van beleid en voorzichtigheid noemen, als uw Hoogheid den tocht nog minstens een dag uitstelde.”

„Opdat de mouterij zich zal uitbreiden, vooral als de saamgeraapte benden van den Bisschop ons straks in den rug vallen. Neen, Hugo, je bent weer zwartgallig. Zie eens, hier hebben we een brief van onze gemalin. Ze schrijft ons, laat eens kijken. De Koning liep met den geopenden brief naar 't licht. „Over twee dagen hoop ik op ons slot te Vlaardingen aan te komen. Floris is hersteld van de verkoudheid, die hij op de reis heeft opgedaan. Schrijf haar terug, vader, dat we haar, als God ons moed, beleid en voorzichtigheid geeft, bij haar aankomst te Vlaardingen hopen te verrassen met 't bericht van een schitterende zegepraal.”

De kapelaan boog en verwijderde zich.

Zoodra de geestelijke vertrokken was, ging Hugo vlak voor den Koning staan

en zag hem ernstig in 't gelaat. Hij had Willem meer dan eens van overijlde stappen teruggehouden door aanhoudend, vriendelijk en ernstig aandringen.

„Heer Koning,” sprak hij, zouden we niet, voor 't bevel tot oprukken uitgevoerd is, de gemeenschap tusschen ons en Brederode herstellen?”

„Ja, dat zullen we,” antwoordde Willem luchtig en zich vergenoegd in de handen wrijvend, te Hoogwoud zullen we ons met elkaar vereenigen en tegelijk de Westfriesche macht verpletteren. We hebben, voorwaar, wel voor grooter moeilijkheden en machtiger vijanden gestaan dan thans. Och geef me dat borstkuras eens aan. Zie zoo, thans ben jij onze schildknaap en straks zullen wij, als je 't toestaat, onze bekwaamheid in 't gespen eens toonen. En als je dan straks naast me op 't ijs draaft, dan durf ik te wedden, dat de frissche morgenwind al je muizenesten en naargeestige denkbeelden zal wegvagen.”

(Slot volgt)

BLADVULLING.

Merkwaardigheden.

In 't Britsche leger zijn 44.000 geheelonthouders.

Japan bestaat uit 100 groote of tamenlijk groote en 500 kleine eilanden, zoodat het wel terecht het „eilandenrijk” heet.

Die eilanden hebben te zamen een oppervlakte van 161.000 vierk. mijlen.

Op Cuba, een zeer vruchtbaar eiland, worden koolen geteeld van gemiddeld 10 kilo gewicht. Radijs heeft er slechts

veertien à achttien dagen noodig om te groeien. Graan wordt er driemaal in 't jaar geoogst.

In Abessinië is het rooken bij de wet verboden. Zelfs vreemdelingen moeten oppassen, dat zij niet in conflict komen met dit verbod.

Op de 1000 manschappen van het Russische leger is er slechts één in het bezit van een handdoek.

Luther's Huwelijk.

In aanmerking nemende dat de geschiedenis van den grooten Duitschen Hervormer, althans wat zijn openbaar optreden betreft, overbekend is, willen we de enkele bladzijden over zijn huwelijk beginnen met eenige bijzonderheden over de vrouw, met wien hij zich in Juni van 't jaar 1525 in den echt verbond, en daarna een en ander meedeelen uit zijn huiselijk leven.

Katharina von Bore werd den 29sten Jan. 1499 te Löben in Saksen geboren uit een adellijk geslacht en zag zich reeds op jeugdigen leeftijd geplaatst in een nonnenklooster te Nimptschen, in Meissen. De nonnen in het klooster bleven echter niet onkundig van hetgeen

er in de eerste jaren van de zestiende eeuw op Godsdienstig gebied voorviel en genoten een tamelijke mate van vrijheid, zoodat ze voortdurend in aanraking kwamen met personen, die de geschriften van Luther en anderen kenden en ijverig propaganda maakten voor de beginselen der Hervorming. 't Was inzonderheid Leonard Koppe, raadsheer te Torgau, die belang stelde in de nonnen te Nimptschen en in het voorjaar van 1522 hielp hij een negental hunner, die niet vrijwillig den sluier hadden gekozen en door geen belofte zich gebonden achtten, het klooster te ontvluchten. Onder dit negental bevond zich ook Katharina von Bore.

NAAR K. WEIGAND.

LUTHER'S HUWELIJKSFEEST TE WITTENBERG.

't Zal niemand bevreemden dat deze vlucht groote opschudding veroorzaakte. Gelukkig voor de nonnekens dat de Keurvorst van Saksen zich de zaak niet wou aantrekken en ze zich dus vrijelijk konden blijven bewegen, terwijl Luther, die er ook van gehoord had en zich voor 't geval sterk interesseerde, een geschrift uitgaf onder den titel: Onderrichting, oorzaak en antwoord, dat de maagden de kloosters vrijelijk mogen verlaten. Door toedoen, eveneens van Luther, vonden de gevluchte nonnen een onderkomen bij Philip Reichenbach, Stadschrijver van Wittenberg, in wiens woning enkele nonnen vrij lang vertoefden, Katharina von Bore zelfs ruim twee jaren. Luther zou gaarne gezien hebben dat Katharina de huisvrouw geworden was van Dr. Glasius, predikant te Orlamunde, maar de 25-jarige jonkvrouw voelde zich tot dezen zoo weinig aangetrokken, dat ze rondweg weigerde. Tegelijkertijd verklaarde ze aan Amsdorf, Luthers vertrouwd vriend, de eenige die ook in 't geheim was genomen van zijn verblijf op den Wartburg, dat ze er met vreugde in zou toestemmen indien Dr. Maarten haar ten huwelijk vroeg. Hieronymus Schursius, die van Katharina's betuiging kennis droeg, moet, naar luid der overlevering, zich daarover zeer scherp uitgelaten en beweerd hebben: indien de monnik Luther een vrouw neemt, zal de wereld en de duivel lachen, en al wat hij tot stand gebracht heeft zal daardoor worden vernietigd. Luther dacht daar anders over en ook enkele van zijn vrienden meenden dat het noodig was voor Luther om het voorbeeld van Justus Jonas, Bugenhagen, Dr. Karlstadt en anderen te volgen en door het sluiten van een huwelijk der wereld te toonen dat hij een ander priesterschap kende dan waartoe de Roomsche Kerk hem had gewijd.

xxv

Op het onverwachtst, in 't bijzijn alleen van zijn naaste vrienden, verbond hij zich op 42-jarigen leeftijd in den echt met Katharina von Bore. Dat was een gewichtige stap voor Luther. En hij was zich de beteekenis er van ten volle bewust. Wat werd er over geschreven en gewreven. De hofprediker van den Saksischen hertog George maakte er een spotdicht op, zeer ten genoegen van den hertog, die een bitter vijand van Luther was. Een prior te Keulen schreef er een heel boek over, men begrijpt licht in welken geest. De koning van Engeland, Hendrik VIII, durfde — we denken onwillekeurig aan het spreekwoord van den waard en de gasten — te veronderstellen dat het wel geen huwelijk in eer en deugd zou wezen. Erasmus, onze beroemde landgenoot, die de onzedelijkheid der Katholieke geestelijken zoo scherp had gehegeld, zond er uit Bazel een brief over naar Rome, die lang niet malsch was, en Melancton zag zich genoodzaakt aan een van de voorstanders der Hervorming een brief te schrijven om hem te troosten over dezen stap van Luther.

Luthers huwelijk was intusschen een zeer gelukkig huwelijk. Was Katharina een voorbeeldige huisvrouw, die inderdaad haar man tot steun was in moeilijke oogenblikken, Maarten Luther zelf was een goed echtgenoot. Hoe hij over zijn vrouw dacht heeft hij later onwonden verklaard. Eens vertelde hij n.l.: Als ik dertien jaren geleden reeds eene vrouw had moeten nemen, dan had ik Eva Schönfeld, de tegenwoordige vrouw van Doctor Baselius in Pruisen genomen. Ik hield in dien tijd niet van Kaatje, omdat ik meende dat ze trotsch was en hoogmoedig. Toch heeft God gewild, dat zij mijne vrouw zou worden en ik heb er mij goed bij bevonden: mijn Kaatje is mij nu meer

42

ENGBERT VAN MANNHEIM.

Verhaal uit de laatste levensdagen van Graaf Willem II van Holland.

DOOR

H. ALKEMA.

(Vervolg en slot van blz. 648.)

HOOFDSTUK XXVII.

WAARUIT BLIJKT, HOE GOD SOMS DEN
GEEST DER VORSTEN ALS
DRUIVEN AFSNIJDT.

Ongeveer acht jaren na de gebeurtenissen, in de vorige hoofdstukken medegedeeld, volgde een voetganger met bedaarden tred den landweg, die van Hoogwoud naar Medemblik voerde. De zon had haar hoogste punt nog lang niet bereikt en toch stond de reiziger reeds een oogenblik stil, om zich het lauwe zweet, dat van onder zijn zwaren hoed hem op 't voorhoofd liep, af te vegen en de frissche koelte, die uit het Noord-Westen blies, rondom zijn slapen te doen waaien.

Hij was nu nog ongeveer een half uur van 't doel van zijn reis verwijderd. Aan zijn rechterhand bevond zich een uitgestrekte grasvlakte, die aan den gezichteinder begrensd werd door den effen spiegel van een meer. Aan zijn linkerhand strekte zich, reeds sedert vijf minuten, een groote boomgaard uit. Door de openingen in de haag, waardoor deze boomgaard omringd werd, kon hij nu en dan een van die hofsteden zien, die in hun bouworde nog zoozeer herinnerden aan de Stinsen, zooals ze in

de beide gouwen werden aangetroffen.

Nadat de verhitte reiziger een oog geslagen had op de vruchtboomen en, in zich zelf, een vluchtige berekening gemaakt had van 't aantal appels, dat de naastbijzijnde boom beloofde te geven, zou hij zijn reis voortzetten, toen hij opeens met een heldere, doch zware stem achter de haag hoorde zeggen: „Als vader Leonard nog leefde, dan zou ik denken, dat hij op dit oogenblik niet ver van ons af is, Berwout.”

De wandelaar maakte een beweging, alsof hij hevig schrikte. Hij herstelde zich echter spoedig, en sprak: „Vader Leonard leeft nog en staat hier voor u, maar gij, wie zijt gij?”

Oogenblikkelijk rezen nu de gestalten van twee mannen omhoog. Een er van trok dadelijk de aandacht van den voetganger door haar lengte.

„Hoe,” zei hij, terwijl hij naar de haag stapte, „zijt gij Alewijn de Fries niet?”

„Kom binnen, waarde Vader,” zei Alewijn (want hij was het werkelijk), „kom binnen en verkwik u een poos onder mijn dak. Berwout, zeg terstond tegen de meid, dat ze de mee uit den kelder haalt en dat ze voor een persoon meer schaft.”

Terwijl Berwout heenging, liep Ale-

wijn zijn gast te gemoet naar den ingang van den hof.

„Dat noem ik een gelukkigen dag,” sprak hij, terwijl hij vader Leonard hartelijk de hand drukte. „Ik dank God met geheel mijn hart dat Hij mij 't voorrecht schenkt u nog eens levend te ontmoeten.”

„En mijn blijdschap is even groot als mijn verrassing,” antwoordde de geestelijke op opgewekten toon, een „ooggetuige had mij verzekerd, dat Alewijn de Fries in den strijd tegen de Hollanders gesneuveld was.”

„Hij had gelijk, in zoo verre, dat Alewijn daar werkelijk verdwenen is, waarde Vader. Ik ben als Ulbo Feikes uit den slag teruggekeerd.”

„Dat was dus uw eigenlijke naam! Maar vertel mij dan allereerst, of gij 't niet waart, die onzen goeden Koning hebt doen doodslaan in 't ijs, of hij een dolle hond ware,” zei Leonard, terwijl hij bij den ingang van 't erf bleef staan.

„Kom mee, Vader, kom mee in huis. Daar zal ik u veel vertellen, wat gij niet weet. Wat den moord op Willem II gepleegd aangaat, daaromtrent zal Berwout u 't beste kunnen inlichten,” antwoordde Ulbo Feikes op meegaanden toon. „Maar zeg eens, dat treft toch bijzonder samen, weet ge dat er thans in Medemblik een persoon verblijf houdt, over wien wij samen in dien tijd dikwijls spraken.”

„Je bedoelt Engbert van Mannheim. Ja, ik weet, dat hij in Medemblik is, om te trachten of hij 't graf van Willem II kan uitvinden.”

„En om een onderzoek in te stellen naar de oorzaak, waarom de tienden voor 't Sticht nog niet kwamen. Maar zie hier mijn woning. Neen Berwout, je hoeft niet naar 't vee te zien. Ga bij ons zitten, en schenk ons in. Je kunt voor je zelf ook een beker bijzetten.”

Nadat de drie mannen rondom de tafel waren gaan zitten en elkaâr heil toegedronken hadden, zette Ulbo Feikes zijn bokaal neer en sprak:

„Vertel ons nu toch eens, hoe gij den dans ontsprongen zijt. God heeft u zeker door een wonder gered, want anders begrijp ik niet, hoe ge kondt ontkomen uit dien kelder, waarin die onnoozele meier u had laten zitten, nadat hij 't kasteel in brand gestoken had.”

„Met uw verlof, Ulbo,” viel Berwout in, „'t staat me nog heel goed voor, hoe Nicolaas wel terdege aan den Vader en de Jonkvrouwe dacht, maar de vijand kwam ons zoo onverwacht op 't dak vallen, toen wij juist den brand er in hadden en naar den kelder zouden gaan, dat geen van ons den tijd vond om de gevangenen te redden. 't Was: vlucht, vlucht! want gij hadt bevolen, dat we geen tegenstand mochten bieden.”

„Recht zoo,” zei Ulbo. „Maar ik herhaal, dat hij den Vader vergeten had. Waarom wilde hij hem anders nog halen op 't laatste oogenblik?”

„Nu moet ik weer zeggen, dat de meier hen allen daar in den kelder een uur te voren nog gewaarschuwd had, dat ze zich klaar moesten maken, de een om mee te gaan, de ander om te hangen, en”

„Gekheid, Berwout,” zei Ulbo, ontevreden omdat zijn knecht hem telkens tegensprak, „je verwacht dit geval met een ander, dat twee dagen later voorviel. Maar hoe gij ontkomen zijt,” zoo ging hij voort zich tot vader Leonard wendend, „zooals ik zeg, dat is me nog een raadsel.”

„Heel eenvoudig,” antwoordde de geestelijke, „door een onderaardsche gang. Een schildknaap van heer Hugo van Egmond, die op last van den meier gevangen genomen was, werd met ons in den kelder opgesloten, waarin de

gang begon. En hij kende 't geheime middel om er in te komen."

"Ja," zei Berwout, „die gevangene staat mij nog voor. 't Was een knap jongman, zoowat vijf voet lang."

„Zwijg Berwout," zei Ulbo, „laat den Vader voortgaan."

Leonard verhaalde nu, hoe hij en zijn medegevangenen met Gods hulp 't gevaar ontkomen waren. De beide mannen luisterden aandachtig.

„En," vroeg Ulbo, toen de priester ophield, „zijn jelui toen met Brederode teruggekeerd naar Holland?"

„Ja," antwoordde Leonard, „wij allen, behalve de schildknaap. Hij is, naar alle waarschijnlijkheid, in den slag gebleven of gevangen genomen en door de West-Friezen verkocht. We hebben nimmer weêr iets van hem gehoord. Wij anderen zijn, zoodra de nederlaag van 's Konings leger en zijn dood ruchtbaar werden, naar Vlaardingen gegaan, waar de Koningin juist was aangekomen. Een paar weken later zijn we met haar naar Engeland vertrokken. De Jonkvrouw van Mechelen is daar getrouwd met een dapper edelman en heeft reeds twee kinderen. Wat de bijzonderheden van den strijd op dien vreeselijken dag betreft, daaromtrent zijn zooveel verschillende geruchten verspreid, dat we omtrent de waarheid steeds in 't onzekere bleven verkeerden."

„'t Was een schoone dag, Vader," zei Ulbo ernstig. „Ik kan er u veel van vertellen."

„En ik niet minder," viel Berwout in.

„'t Was een heerlijke dag," ging Ulbo voort, zonder zich voor ditmaal aan zijn knecht te storen. „'s Morgens om zeven uur hoorden we bij Hoogwoud op 't ijs 't sein, dat ons 't naderen van 's Konings heir aankondigde. Breede rijen van ruiters en groote hoopen voetknechten kwam opdagen uit de richting van Heemskerk, Vronen en Oud-

dorp. 't Was of ze ons arme land zouden vertreden. Maar ze deden 't niet, Vader. Toen ze 't ijs onder de hoeven van hun paarden hoorden kraken en breken, wist wie nog kon den terugweg te vinden. En Willems voetvolk, altijd gewoon op ruitery te steunen, keerde zich om en vlood. Maar velen kwamen niet ver. Wat zij ons dachten te doen, dat deden wij hen. De rook van de hoeven en sterkten steeg op van Alkmaar tot Leiden en onze mannen keerden terug met schatten van vee en geld: Zie, die koeien ginds. Herkent gij ze niet aan haar kleur als Hollanders. En die beide paarden, die daar met de koppen tegen elkaar bij 't hek staan, wel, ze marcheeren nog op 't geluid van de klaroenen, dat 't een lust is om te zien."

„Maar 't is soms ook mooi lastig," sprak Berwout. „Laatst had ik den zwarten hengst voor de eg, toen er toevallig een paar ridders voorbijreden, voorafgegaan door een trompetter. Sa, Hein, blaas lustig op, en laat dien knol eens dansen! riep de een. Nauwelijks hoorde de zwarte de muziek, of hij zette zich in postuur, trok zijn achterste pooten in, en begon met groote sprongen in de rechte-lijn over 't veld te hollen, juist als of hij op een tournoi geweest ware. De twee ridders hielden den buik vast van 't lachen, maar ik was danig verlegen en er mankeerde maar weinig aan of ik was onder de eg terecht gekomen."

„Ge hoort 't Vader," zei Ulbo, grinnkend van plezier, „'t beest kan nog gebruikt worden bij gelegenheid van een ridderspel, al zijn er bijkans acht jaren verlopen, sedert wij 't buit maakten. Ja, dat was een overwinning! De schrik drong door tot Delft toe. Geheel Holland vluchtte, alsof de Booze zelf in vollen aantocht was."

„Maar hun schrik ontstond toch meest

door de tijding, dat de Koning gedood was," merkte de geestelijke op.

"Dat zegt men," zei Berwout op minachtenden toon. „Ik houd 't er echter ook voor, dat de algemeene vlucht van 't koninklijk leger een gevolg was van de vrees voor 't ijs. Er was gemopper in 't leger. Ze verwenschten de waaghalzerij van den Koning van harte." „Neen," sprak Ulbo gewichtig, terwijl hij zich voorover boog en den geestelijke op den schouder tikte, „er was verraad in 't spel."

"Nu ja, dat is 't oudepraatje," hernam Berwout lachende, „dat zei men al dadelijk, maar wie zal dat bewijzen?"

"Ik kan 't bewijzen," zei Ulbo. Hij stond op en ging naar een hoekkastje. Na eenig zoeken kwam hij met een kunstig besneden, vierkant kistje terug, sloot 't open, en haalde er een perkament uit, dat hij vader Leonard overreikte. „Dezen brief vonden wij bij Herbart van Zwaben," sprak hij.

"Oho, bij dien zoogenaamden ridder van 't Oversticht. Er was er immers nog zoo een. Heette hij niet Boudewijn?"

"Ja," zei Ulbo, „Boudewijn van Minden. Beiden zijn gesneuveld. Herbart viel door den pijl van een Kennemer, Boudewijn verdronk in een plas bij Haarlem."

De geestelijke zag 't geschrift vluchtig door. „In dit perkament wordt Benschkoop genoemd," zei hij. „Hij schijnt in verbinding te hebben gestaan met de West-Friezen."

"Ja," zei Ulbo, „dat heeft hij. Maar 't ergste voor Willem was, dat hij tweedracht en wankelmoedigheid onder Willems benden verwekte. Dat blijkt evenwel niet uit dit schrijven. Dat kunnen alleen ik en de gezant van den Bisschop, die zich te Medemblik bevindt, getuigen."

"Engbert van Mannheim heeft zeker een belangrijke rol gespeeld in de ge-

heele geschiedenis," zei vader Leonard.

"De hoofdrol," antwoordde Ulbo. „Hij is de aanstoker geweest van alle geschillen, die den Koning genoodzaakt hebben den strijd met 't Sticht te beginnen. Ook heeft hij aan den slag, waarin de Koning sneuvelde, minstens een even groot aandeel gehad, als ik. Op den morgen, waarop de strijd begon, kwam hij nog bij me."

"'t Was 's middags, Ulbo," merkte Berwout op.

"Neen, in den morgen," zei de Fries kortaf. „Hij vertelde me, dat koning Willem hem dien nacht had doen gevangen nemen en hem had onderzocht. Daarop was hij naar de Torenburcht, bij Alkmaar, gevoerd, maar onderweg met de hulp van een paar vrienden onder de edelen ontsnapt. Hij vertelde me ook dat de spotkoning, zooals hij Willem graag noemde, een bespottelijke toespraak tot hem gehouden, hem een plaats in zijn Raad toegezegd had en hem zoogenaamd al zijn kwaad vergeven had."

"Hm, hij heeft zich dien nacht als een lafaard en later als een schurk aangesteld," zei de geestelijke. „Mijn vriend, de hofkapelaan, heeft me daarvan iets meegedeeld. Ik heb hem meermalen zijn schandelijk gedrag onder 't oog gebracht, om hem, zoo mogelijk te bekeeren. Hij is geëindigd met mij aan te klagen wegens ketterij en ik was verbrand als mijn vermogende vrienden in 't aartsbisschoppelijk hof te Keulen, mij niet beschermd hadden. De Aartsbisschop is thans te Utrecht. Ik ben uitgezonden om een oogje op hem hier te houden, want de Bisschop vertrouwt hem niet; en ik reis zonder gevolg, om dit ongemerkt te kunnen doen."

"Ja, zoo gaat het," zei Berwout. Loontje komt om zijn boontje. Wie een ander bedriegt en bespionneert, wordt

op zijn beurt niet vertrouwd. Ik moet ook eerlijk zeggen, dat de kerel mij tegengevallen is, bij nader inzien is 't wel gebleken, dat hij een gemeene fielt was, welken hoogen titel hij bovendien ook nog mag dragen."

"Hoe," zei Leonard, „heb jij hem ook gekend?"

„Of ik hem gekend heb, Vader? Hij heeft met mij gesproken. 'k Zal u zeggen, hoe dat kwam. Wij, mijn kameraads en ik, stonden dien eersten morgen van den slag samen achter een rietboschje, toen hij opeens naar ons toe kwam. Nu, wij hadden allen grooten eerbied voor hem, want we wisten, dat hij, zooals Ulbo zooeven reeds zei, eigenlijk de ziel van alles was. Pas op, zei hij, terwijl hij naar 't Westen wees, daar komen ze. En wij zagen ze komen. Hier en daar draafde zoo'n zwaargewapend ridder en in de verte blonken pieken en zwaarden. Denk er om! riep hij, daar zijn er twee, kijk, kijk, die voorste, dat is een voornaam heer, dien moet ge hebben! Zou 't de Koning ook wezen? vroeg een van ons. Wel neen, vent, zegt hij, die zit nog hoog en droog te Vronen. Denk je, dat die zich zoover vooruit waagt! Nu wagen was 't. Onbegrijpelijk! Een van de twee scheen ten minste nog een weinig verstand te bezitten. Hij bleef een eindje achter, maar de ander, die ook nog wel een zwaar gemaskerd paard bereed, schoot door en stormde, toen hij ons gewaar werd, regelrecht op ons toe. Holland, Holland! Sla dood, sla dood! riep hij. Hadden we toen maar zooveel geweten, als die schurk, die ons aanzette, maar geen van ons kon denken, dat die ruiters de Koning zelf was. Wij stormden dan ook vooruit, en zeiden tegen elkaâr: niemand sparen. 't Was of St. Joris ons hielp, de arme man zakte door 't ijs, toen wij nog twintig pas van hem verwijderd waren. Maar

toen heb ik me omgekeerd en ben terug geloopt, want dat was moorden. Die duivelsche schurk, die ons 't eerst op de twee ridders gewezen had, stond te grijnzen van plezier; ik ging naast hem staan, en zag ook hoe de stakkerd, toen hij door 't ijs gezakt was, zijn paard de sporen gaf. 't Arme beest deed wanhohige sprongen, maar te vergeefs; 't zonk steeds dieper weg en kwam ten slotte scheef in 't wak te liggen, zoodat de ridder er half onder zat. Toen begon de man te roepen en te kermen: Ik ben de Koning! Spaar mij om Gods wil! Ik bied twintig, dertig, veertig duizend pond losgeld. 'k Zal mijn volk bevelen om terug te gaan. O God, spaar mij! Laat ons toch onderhandelen! Mijn vrouw, mijn Floris! O God! help mij! Hugo, waar zijt ge! Ik sterf! Onze mannen meenden, dat hij maar wat zei, om zijn leven te redden, zooals ridders wel eens meer doen, want ze vertrouwden op de woorden van dien schurk. Ze sloegen den ridder met hun knotsen en staken met de pieken tot hij en 't paard geheel onder 't ijs en 't slijk bedolven lagen, en zoo lieten ze hem smoren. En daar kwam die andere ridder. 't Scheen dat hij 't spoor van den Koning even kwijt geraakt was. Hij kwam bliksemsnel aanvliegen. Ik ben Hugo van Egmond! riep hij, waar hebt ge den Koning, gemeene dorpers! Thans kwamen onze mannen van alle kanten aanstormen. Ik was nu ook door alles heen en stoof mee op hem toe. Onder 't geroep: Koningsmoorders! sloeg hij er danig op los. Zijn paard viel spoedig door onze lansen en de dappere held moest 't afleggen tegen onze overmacht. 't Spijt me nog altijd dat de vent dood is. Hij vocht als een leeuw."

„Maar kon jullie dan niet letten op de wapenrusting van den Koning," zei vader Leonard toornig. „Je had

hem uit de verte kunnen herkennen aan den rooden leeuw en den zwarten adelaar op zijn borstkuras."

"Ja, Ulbo zegt, dat hij, als hij er bij geweest was, dit dadelijk zou hebben opgemerkt," antwoordde Berwout eenigszins verlegen. "Nu, laat dit zoo wezen. Wij wisten daar niets van en zagen niets bijzonders aan die dieren, vooral niet, nu alle ridders en velen die zich ridders noemen, tegenwoordig hun harnas gaan beschilderen, is daar geen peil meer op te trekken."

"Domkoppen!" barstte Leonard uit. "Had niemand 't jelui dan gezegd, waaraan je den Koning kon herkennen? Moest dat dan 't einde zijn van dien roemruchten en edelen vorst, onder wiens bestuur 't geheele Rijk bloeide, en een vrede en welvaart begon te genieten, als 't sedert Karel de Grootte niet gekend had. Was dat dan zijn loon: door domme wraakzucht te worden gesmoord in een poel!"

"Priester," zei Ulbo, "weet, dat deze oogen geschreid hebben, toen ik het gruwelstuk gewaar werd. 't Onderwijs dat gij mij voor acht jaar gegeven hebt gaat nog altijd voort vruchten te dragen in mijn hart. Toen zij 't lijk van den vorst bovenhaalden, heb ik de daders van den moord laten gevangen nemen. Ik heb ze weêr moeten loslaten omdat mijn volk 't eischte."

"Ja, ons volk zou je hebben doodgeslagen, als ge de daders gestraft hadt. En ik kan 't niet verbloemen: ik had 't meegedaan," zei Berwout. "Wat die priester zegt over Willems roemruchtigheid dunkt mij ook maar zoo, zoo. Wat had hij hier noodig! Als hij ons maar van 't begin af aan ongemoeid gelaten had, dan waren wij hem niet lastig gevallen."

"Zwijg Berwout!" zei Ulbo. "Je praat over zaken, waarvan je geen verstand

hebt. Als we Willem gevangen genomen hadden, dan waren we veel verder gekomen. dan nu. Weet jij, wat ons nu weer staat te wachten?"

"Ja, sedert gij een paar maanden aan 't hoofd hebt gestaan, meent ge, dat ge de wijsheid in pacht hebt, maar ik zeg; de Hollanders laten ons nu toch maar mooi met rust," bromde Berwout halffluid.

"Je zei daareven, dat je 's Konings lijk hebt boven gehaald. Weet je ook waar hij begraven ligt?" vroeg Leonard die door 't geharrewar van de beide Friezen zijn kalnte terug gekregen had.

"Er zijn tien mannen die 't weten," antwoordde Ulbo, "maar deze tien hebben elkander met een plechtigen eed beloofd, dat ze 't nooit zouden openbaren aan anderen."

"Zijt gij daar bij?"

"Nu vraagt ge meer dan ik zeggen kan," zei Ulbo lachend, "Berwout ga eens kijken of 't eten klaar is. Hij weet er meer van," fluisterde de Fries, terwijl Berwout heenging. Seerp Gerbens deed mij onlangs nog dezelfde vraag."

"Wie is Seerp Gerbens?"

"Hij is koopman en trekt hier een enkele maal door. Maar daar is Berwout terug. Me dunkt gezult wel trek hebben, Vader. Doch waarover peinst ge in eens zoo diep?"

"Ik werd getroffen door een woord van den psalmist, dat mij daar inviel," antwoordde vader Leonard opstaande, "en waarin ons in enkele woorden de vergankelijkheid van alle dingen wordt bevestigd en verklaard. De dichter zegt: God snijdt den geest der vorsten af als druiven. Ach voorwaar, Willem II is dood, maar ook zijn geest, zijn gedachten, zijn plannen en ontwerpen, tot heil van de menschheid, zijn vernietigd, en 't zal zeer de vraag zijn, of zijn werk ooit weer zal opgevat worden."

KERSTFEESTVIERING.

Bethlehem, twee uren ten Zuiden van Jeruzalem, omgeven door tuinen en akkers, gelegen op twee hoogten, die zich verheffen uit een dal, beplant met wijnstokken en vijgenboomen, was de stad van David, den stamvader van het Israelietische Koningshuis. Daar werd geboren Hij die Davids Zoon was en Davids Heer. En Oostwaarts van het stedeke lagen de vruchtbare velden van Efratha, waar de herders hun kudden weiden en hoorden den zang der hemelsche scharen.

Hoe verleidelijk het ook wezen moge om stil te staan bij het hoogheerlijke feit der geboorte van Hem, die eens zal wederkomen op de wolken des

Hemels, — en dan niet om te zoeken en zalig te maken, wat verloren was, maar om te oordeelen de levenden en de dooden, — de bedoeling van deze bladzijden is een andere, n.l. iets mede te deelen over den oorsprong van het Kerstfeest, over de wijze waarop het eertijds werd gevierd en nu nog gevierd wordt, hier te lande zoowel als elders.

Laat ons beginnen met op te merken dat er in den Bijbel van een Kerstfeest, de gedachtenisviering van de geboorte des Heeren, niet wordt gesproken en er in de eerste eeuwen geen spoor van is te vinden, terwijl er voor de bepaling van den datum, 25 December, wel een goede grond is op te geven, maar deze met den dag waarop Jezus geboren

werd absoluut geen verband houdt. Op verschillende gronden is het zelfs waarschijnlijk dat de Kerstnacht geen winternacht, doch een zomernacht is geweest. In ieder geval heeft het God goedgeacht dien datum niet te openbaren.

Het aantal feestdagen was in de eerste Christelijke kerk zeer gering. De Christenen uit de Israëlieten behielden die welke ze als Joden gewoon waren te vieren, waarbij natuurlijk de groote feiten van de Opstanding en de Uitstorting van den Heiligen Geest, die met het Israëlietische Paasch- en Pinksterfeest samenvielen, onwillekeurig op den voorgrond kwamen. Men bleef bovendien den sabbat houden, maar vierde reeds spoedig, waarschijnlijk in de eerste eeuw reeds, daarnaast den Zondag. Tegen het einde der tweede eeuw begonnen ook de niet-Joodsche Christenen het Paaschfeest te vieren en kort daarna ook het Epiphaniafeest, thans het Drie-koningenfeest (6 Januari), den dag waarop men in de Grieksch-Katholieke Kerk eerst ook het feest van Christus' geboorte vierde.

Het oude Kerstfeest werd in de Westersche Kerk waarschijnlijk in de vierde eeuw voor het eerst gevierd en wel op den 25sten December. Eigenlijk was de kortste dag van het jaar daarvoor aangewezen, de dag waarop het heidensche Jul-feest viel.

De winter zonne-stilstand werd door de zon-aanbidders beschouwd als het begin van het zonnejaar, de tijd van de geboorte van den zonnegod en vooral door invloed van Paus Gregorius de Groote, die den predikers last gaf de heidensche feesten van lieverlede in Christelijke te doen overgaan, werd de dag van het Jul-feest voor goed gekozen als datum van 's Heilands geboortefeest. Dat dit thans niet op 21 maar op 25 Dec. wordt gevierd, zou liggen aan een later ontdekte fout in

de Juliaansche tijdrekening. Door dit samenvallen werd het mogelijk Christenen en Heidenen in de viering van het Kerstfeest te vereenigen. Met het Paaschfeest had iets dergelijks plaats ten opzichte van een Germaansch feest en al waren er uitwendige voordeelen aan verbonden, het is niet te ontkennen dat deze regeling ook een sterke schaduwzijde had. Hoe lang de heidensche gebruiken standhielden en, zij het onbewust, ook door Christenen in eere gehouden, blijkt wel uit onze Paaschvuren, het eten van eieren enz.

Intusschen zijn de meeningen ten opzichte van den datum verdeeld. Een andere lezing dan we hier gaven is, dat het Kerstfeest het eerst in de Oostersche (Grieksche) Kerk werd gevierd en wel nu eens in de eene, dan weer in een andere maand. Cyrillus, bisschop van Jeruzalem, bewerkte dat onder Keizer Julius I bevolen werd een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar den dag der geboorte van Jezus. Het resultaat der Oostersche en Westersche theologen was dat die datum moest worden vastgesteld op 25 December. De voornaamste gronden daarvoor waren ontleend aan de lijsten der censoren en de archieven van Rome, en hoewel er naar sommiger oordeel geen voldoende bewijzen voor 25 December konden worden bijgebracht, werd die datum toch bijna eenparig voor den meest waarschijnlijken verklaard.

De kerstfeestviering, eenmaal vastgesteld op 25 December, duurde oorspronkelijk vier dagen. Later werd het tot één dag beperkt en werd de daarop volgende dag aan Stephanus, den eersten Christen martelaar, gewijd. En eerst veel later heeft men om redenen van practischen aard bij de groote Kerkelijke feesten weer een tweeden dag gevoegd.

De viering van het Kerstfeest werd

NAAR BETHLEHEM.

(NAAR DE SCHILDERS VAN L. BILLIET.)

ingeleid door den Adventstijd (Advent = komst). Gedurende dien tijd (Paus Gregorius bepaalde dien op vier weken) moesten de leeken door de priesters worden gebracht en gehouden in een ernstige, gewijde stemming. Bij de kerkdiensten werden alleen boetpsalmen gezongen, de beelden en schilderijen moesten met doeken worden bedekt en de geloovigen werden vermaand zich geheel te onthouden van openbare en huiselijke feesten. Op den eersten van de vier Zondagen werd ter eere van Maria de Gulden Mis gevierd, zoo genoemd omdat ze met gulden letters in de misboeken was aangeteekend.

Op den laatsten dag van den Advent, den Kerstavond, begaf heel de gemeente zich naar de kerk en vertoefde daar den ganschen nacht, opdat men het uur, waarin het Woord was Vleesch geworden, niet slapende maar biddende en dankende zou doorbrengen. De Kerstdag zelf werd luisterrijk gevierd. Dan werden alle versieringen weer voor den dag gebracht en klonk luider het Te Deum Laudamus, d. i.: Wij loven U, o God, van welk lied we een bewerking hebben in het derde onzer Gezangen.

Hoe in de middeleeuwen hier te lande het Kerstfeest werd gevierd, kan het best blijken uit de beschrijving van de viering er van in de Utrechtsche Domkerk,¹⁾ omstreeks het jaar 1150.

De ruimte, hoe groot ook, is ternauwernood toereikend om de menigte van poorters en edellieden te bevatten. Ook dorpers zijn er in menigte saamgevloeid uit wijden omtrek. Op aller gelaat staat de ernst te lezen. Het is Kerstmis en ter waardige viering van den feestdag zal de geschiedenis der geboorte van Jezus behandeld worden

1) Wel te verstaan de vroegere Domkerk. Van de tegenwoordige werd de eerste steen gelegd in 1254.

in een beurtzang, waarin priesters en koorknappen hun stemmen vereenigen of elkander beantwoorden. Eerst een kort voorspel van het orgel en als de plechtige muziek, onverwacht afgebroken, een oogenblik heeft gezwegen weerklinken plotseling de stemmen der priesters, die op welluidenden toon zingen:

Gaudet exercitus angelorum, quia salus eternas humano generi apparuit, d.w.z. de engelenschen verheugen zich, want het eeuwige heil voor het menschelijk geslacht is verschenen.

En klaar als kristal klinkt hoog uit het gebouw de stem van eenige koorknappen: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus, d.i. Eere zij God in den Hooge en op aarde vrede den menschen.

Dan klinkt uit tal van kelen de vraag: Wien zaagt gij, herders, zegt o zegt ons wie is op aarde verschenen? En jubelend geven de koorknappen het antwoord:

Den geboren Heiland zagen wij te midden der engelenschen.

Vol eerbied hoorde de menigte toe, terwijl de priesters en koorknappen zoo een deel van de gewijde geschiedenis behandelden. Daar echter alles in het Latijn, de taal der Kerk, geschiedde begrepen slechts weinigen er iets van. De priesters zagen dat wel in en langzamerhand begonnen ze door enkele handelingen het gezang te verduidelijken. Er werd een kribbe met een Christusbeeld op het koor geplaatst. Als men dan gekomen was aan de begroeting der wijzen uit het Oosten, dan zag men drie koningen de kribbe naderen om den Heiland te begroeten en hun gaven te offeren.

Dat viel blijkbaar in den smaak bij de menigte en daardoor aangemoedigd gingen de Priesters al verder, de handeling werd steeds uitgebreider en zelfs